

בית הכנסת תלמידי ישיבת פוניבז' (צעירים)

רח' האדמו"ר מצאנז 10

בני ברק

.....

שיעור ממורנו הגאון ר' יו"ט זנגר שליט"א

ש"ק פ' ואתחנן תשע"ו

קדושת הכותל המערבי והמסתעף

קדושת הכותל המערבי בזה"ז – השכינה לא זה משם

כ' בתנא דבי אליהו רבה (פרק ל') ושוב פעם אחת נכנס ר' נתן לבית המקדש ומצאו חרב, וכותל אחד עומד (הכותל המערבי). אמר מה טיבו של כותל זה, א"ל אחד אני אראך. מיד נטל טבעת אחת ונעצה בכותל ההוא, והיתה הטבעת הולכת ובאה (שהטבעת היתה מתנדנדת לכאן ולכאן, לפי שהכותל היה מנענע ונזדעזע מאימת השכינה שלא זה משם, ונענוע הכותל עצמו לא היה ניכר לעין, לפי שהכותל קבוע ונענוע שלו מעט, אבל הטבעת שהיא קטנה ומטולטלת ותלויה בכותל, היה הנענוע הרבה וניכר לעין – פי' הישועות יעקב), עד שראה את הקב"ה שהוא היה שוחה וזוקף, ועומד ומילל על חורבן הבית המקדש ועל ישראל שגלו.

ראיית הכותל המערבי מוסיפה קדושה

כ' בפי' ואתחנן (ג' כ"ז) "עלה ראש הפסגה, ושא עיניך ימה וצפונה ותימנה ומזרחה וראה בעיניך", והסביר הכלי יקר שם שהתחיל ב"ימה" לפי שעיקר הראייה הנותנת קדושה יתירה היא ע"י ראיית השכינה שבכותל המערבי כדכתיב (ישעיה נ"ט י"ט) "ויראו ממערב את שם ה'".

חומרת טומאת מקדש וקדשיו

שנינו בתוספתא בשבועות (פ"א ה"ב) היה ר' שמעון אומר, קשה טומאת מקדש וקדשיו מכל עבירות שבתורה, שכל עבירות שבתורה מתכפרות בשעיר אחת (פי' בשעיר המשתלח כדכתיב בפי' אחרי מות ט"ז כ"א "והתודע עליו את כל עוונות בני ישראל, ואת כל פשעיהם לכל חטאותיהם"), וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בל"ב שעירין (ע"ש בתוספתא ה"א). כל עבירות שבתורה מתכפרות פעם אחת בשנה, וטומאת מקדש וקדשיו מתכפרת בכל חודש וחודש.

מחלוקת הרמב"ם והראב"ד לגבי קדושת ירושלים והמקדש בזה"ז

כ' הרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ו הי"ד – ה"ז ובהל' מעשה הקרבנות פ"ט ה"ט) שקדושה ראשונה שקידש שלמה העזרה וירושלים, קידש לשעתן וקידש לעתיד לבא, משום שקדושת המקדש וירושלים היא מפני השכינה, ושכינה אינה בטלה, אבל הראב"ד חולק וס"ל שירושלים והמקדש לא נתקדשו לעתיד לבא, ולפיכך הנכנס שם בזה"ז אינו חייב כרת.

מחלוקת בביאור שיטת הראב"ד

נחלקו הראשונים ואחרונים בביאור שיטת הראב"ד, י"א דהראב"ד ס"ל שקדושת המקדש בטלה לגמרי בזה"ז, ואחר החורבן מדאורייתא אין איסור ביאה להיכל ולקדשי הקדשים (ע' שו"ת הרדב"ז ח"ב סי' תרצ"א, ושו"ת בנין שלמה ח"א או"ח סי' ט', וליקוטי הלכות בזבחים סו': בזבח תודה ד"ה קיי"ל, ומנ"ח מצוה קפ"ד סק"ט), וכן מבואר במאירי בשבועות (ט"ז. ד"ה שיטה) בשיטת הראב"ד, וז"ל אף בקדושה שניה לא נאמרה אלא לשאר א"י, אבל ירושלים ומקדש יודע היה עזרא שעתידין להשתנות ולהתקדש בכבוד עולמי, והנכנס עכשיו לשם אין בו כרת, והמנהג פשוט ליכנס שם לפי מה ששמענו עכ"ל (אמנם ע' בשו"ת ציץ

אליעזר חיי סיי' א' סק"נ שכתב דאין לסמוך על "המנהג" שהובא במאירי, ודבר ברור הוא שיש ט"ס, וצ"ל שהמנהג פשוט לא ליכנס שם לפי מה ששמענו).

מאידך גיסא בשו"ת בנין ציון (ח"א סי' ב') דייק מלשון הראב"ד שכו' "ואין בו כרת", שלא הי' ברור לו שהדבר מותר, ולכן פסק שמספק אין בו כרת, ונ"מ שאין לו דין של רשע, וכן נקטו האדרי"ת זצ"ל (הובא במשכנות לאביר יעקב ח"ב טהרת הקודש) ושו"ת בית רידב"ז (סי' ל"ח), דלהראב"ד יש איסור תורה אבל אין בו כרת. ועוד שיטה בביאור שיטת הראב"ד כ' הצפנת פענח (הל' כלאים פ"א דף ג.) דאע"פ שאסור מדאורייתא להכנס לשם בהיותו זר, והנכנס חייב מיתה, בכל זאת כיון שאין מחיצות בזה"ז, ממילא לא שייך שם ביאה ויציאה ולכן אינו חייב כרת, אבל לשיטתם בודאי יש חיוב לנהוג מורא מקדש במקום המקדש ובהר הבית גם בזה"ז.

המ"א ומ"ב פסקו כשיטת הרמב"ם שיש קדושה במקום המקדש בזה"ז

אבל להלכה המ"א (סי' תקס"א סק"ב) פסק כשיטת הרמב"ם שהנכנס למקום המקדש בזה"ז חייב כרת, דקדושה ראשונה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבא, וכולנו טמאי מתים, וכן פסק המ"ב (שם סק"ה), ואע"ג שטמא מת מותר ליכנס להר הבית, מ"מ אסור ליכנס בטומאה היוצאת מגופו כמו זב (ולגבי בעל קרייתבאר בהמשך) דיש לחוש שלא יטהר כראוי, ועוד שאין גבולות בהמ"ק ידועים במדויק (ע' שו"ת מנחת יצחק ח"ה סי' א', ואג"מ או"ח ח"ב סי' קי"ג, ומועדים וזמנים ח"ג סי' רכ"ט, וארחות רבינו ח"ב עמוד קנ"ז).

כידוע שיש מחלוקת הפוסקים אם הכותל המערבי הוא הכותל של העזרה או רק הכותל של הר הבית, ונ"מ טובא בהרבה דינים, ונקדים הנ"מ לדינא לגבי דיני טומאה בעזרה ובהר הבית.

מי הם האסורים לעלות על הר הבית

כ' הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ג ה"א) מצות עשה לשלח כל הטמאים מן המקדש, שנאמר "וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש", והמשיך הרמב"ם (שם פ"ג ה"ג) ומשלחין זבין וזבות, ונדות ויולדות חוץ לשתי מחנות שהוא חוץ להר הבית (ואע"ג שהרמב"ם לא הזכיר בעל קרי, מבואר בפסחים ס"ז: דנתרבו מדכתיב "וכל" זב, ולכן נקטו האחרונים שגם בעל קרי נשלח חוץ לשתי מחנות – ע"ש במל"מ, ובמנ"ח סוף מצוה שס"ב, ובפאת השלחן הל' א"י סי' ג' סק"א וסקכ"ו שם, ובתפארת ישראל בכלים פ"א אות נ"ה. אמנם יש לציין שהערה"ש העתיד הל' ביאת מקדש סי' ל"ו סי", וכן בחזון יחזקאל על פסחים ס"ז: כ' שהרמב"ם ס"ל שבע"ק טמא רק משום נוגע ואינו אלא ראשון לטומאה, כמש"כ בפהמ"ש להרמב"ם בזבין פ"ה מ"י ובהל' אבות הטומאה פ"ה ה"א, ולכן הרמב"ם השמיט בע"ק מאלה שמשלחין חוץ לשתי מחנות, שהוא חוץ להר הבית), אבל טמא מת ואפילו המת עצמו מותר ליכנס להר הבית, שנאמר "ויקח משה את עצמות יוסף עמו", עמו במחנה לויה.

מי הם האסורים ליכנס בעזרה

כ' הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ג ה"ה) החיל (פ"י לפניו מהר הבית הי' סורג גבוה עשרה טפחים, ולפנים ממנו היה החיל מרוחק מהכניסה להר הבית עשר אמות, וזה הקיף את כל העזרה ששיעורו קפ"ז אמות על קל"ה אמות) משלחין ממנו גויים וטמאי מת ובוועלי נדות, אבל טבול יום נכנס לשם שכבר טבל.

אור העזרה והר הבית נתקדשו – איסור לטוס מעליהם באוירן

יש לציין שמבואר בראשונים בשבועות (נ"ז). שאויר העזרה והר הבית נתקדשו עד לרקיע (ע"ש ברמב"ן ורשב"א ור"ן) והכי מבואר ברמב"ם (הל' פסולי המוקדשין פ"א ה"כ), ולפ"ז כ' הפוסקים שאסור גם לטוס באויר שלהם במטוס (ע' שו"ת קנין תורה ח"ג סי' נ"ח, וע"ע בעיר הקדש והמקדש ח"ד פ"ו סק"ד שדן אם אויר העזרה אסור דווקא תוך המחיצות או גם למעלה מהם, ודן שם גם לגבי אוירן ע"ש סק"ו), ואין להקל מדין אהל זרוק שמיה אהל, דזה נאמר רק באהל המהלך ע"ג קרקע ולא במהלך באויר כמבואר במל"מ (הל' טומאת מת פ"א ה"א), ועוד כיון שהאוירן עשוי ממתכת שטמא מדין חרב הוא כחלל, הרי הרמב"ם (הל' ביאת מקדש פ"ג ה"ז) פסק דהזורק כלים טמאים למקדש חייב מלקות.

עליה להר הבית שלא במקום המקדש בזה"ז

בשו"ת מנחת יצחק (ח"ה סי' א') ומרנן הקה"י זצ"ל והרב שך זצ"ל (ארחות רבינו ח"ב עמוד קנ"ט) פסקו דאסור לעלות על הר הבית בזה"ז, גם שלא במקום המקדש, משום שאפילו אם נדע לכוון בדיוק היכן הגבולות של מקום המקדש, וא"כ לא יכנס לעזרה (דהרי כולנו טמאי מתים ואסורים ליכנס לעזרה), מ"מ אסור ליכנס להר הבית מחשש זיבה (אפילו אם טיהר א"ע מבעל קרי) כמבואר בשו"ת מנח"י (שם סק"ו) בשם החזון נחום, דכיון שבזה"ז אין אנו מוזהרין בטומאה וטהרה ואין אנו בקיאים בזה, הרי אנו כמו עמי הארץ בפ"ק דשבת שגזרו עליהם להיות כזבין לכל דבריהם, וא"כ צריך ספירת ז"נ וטבילה במים חיים כדי להטהר ממנה (אמנם יש להעיר מהרמ"א בהל' פסח סי' תנ"ז ס"ב דמשמע שאין לחוש לזיבה, מדהתיר לאפות חלת חו"ל ביו"ט עבור כהן שטבל לקריו, ולא חששו משום זיבה, וכן מביאים בשם מרן הגריש"א זצ"ל דכל שלא ידוע לנו א"צ לחוש שהוא זב משום שיש לו חזקת טהרה – הובא בשיעורי מרן הגריש"א זצ"ל על ברכות סוף כ"א:), ואפילו אם יטהר א"ע באופן כזה, י"א דמחוסר כפורים דזב דינו כזב, וא"כ אפילו אם יטבול ויעריב שמשו יש עדיין ספק איסור דאורייתא, ועוד אין להתיר לעלות על הר הבית משום שאחרים יראו אותו, וגם הם יעלו להר הבית מבלי לטהר א"ע.

אסור לעלות על הר הבית גם כשהוא טהור אלא לדבר מצוה

עוד יש להוסיף שהרמב"ם (הל' בית הבחירה פ"ז ה"ב) פסק דגם אם הוא טהור אין ליכנס להר הבית אלא לדבר מצוה מדין "ומקדשי תיראו", וכ' בספר עיר הקודש והמקדש (ח"ד פ"ג סי"ג) דבימינו אין צורך מצוה להכנס שם, והכניסה שלא לצורך מצוה הוא בכלל מורא מקדש, אמנם יש להעיר על דבריו ממש"כ בערוה"ש העתיד (הל' ביאת מקדש סי' י"ד ס"ו) דלקדש אשה נחשב כמצוה כדמוכח בקידושין (נ"ב:). דאפילו בעזרה שרי, מדהתירו לקדש אשה בקדשי קדשים, ובכל זאת נראה דלמעשה בימינו אנו אין לנו דבר מצוה שמתיר לעלות על הר הבית.

אסור לעלות על הר הבית בנעליים

עוד יש להעיר, דבכל מקרה אסור להכנס בנעליים על רגליו, ונחלקו הדעות אם האיסור הוא דווקא בנעלי עור או אפילו בנעלי בד, דהמנ"ח (מצוה רנ"ד סק"ב) מפקפק קצת בהיתר של נעלי בד, אבל בעיר הקודש והמקדש (ח"ד פ"ג סק"ב) הוכיח דהאיסור בזה"ז הוא רק בנעלי עור.

היאך צריך לנהוג כשצריכים לעלות על הר הבית במקום פקו"נ

והנה אם חייל צריך לעלות על הר הבית בזה"ז במקום פקו"נ, פסק מרן הגריש"א זצ"ל (הובא בחשוקי חמד ב"ק כ"ה:). שחיובו להטהר מטומאת קרי היא דאורייתא, ולכן צריך להקפיד על כל דיני חציצה המבוארים בשו"ע (יו"ד סי' קצ"ח), וכן להקפיד לטבול במקוה הכשרה לטבילת נשים ולא סגי בטבילה במקוה הרגילה של גברים, וגם צריך לברך על הטבילה (והחידוש הוא דאע"פ שעדיין נשאר עליו טומאת מת ואסור לו ליכנס למקום המקדש, מ"מ כיון שטבילתו מטהרתו לעלות על הר הבית, שפיר יכול לברך – הובא בספר מנשים באהל להג"ר עזריאל אויערבך שליט"א עמוד נ', וע"ע בזה בהערות מרן הגריש"א זצ"ל ביומא ח. ובפסחים ס"ז:), ואם הוא זב יספור ז"נ ויטבול במים חיים כמבואר ברמב"ם (הל' מחוסרי כפרה פ"ב ה"ו, ופ"ג שם) וגם ישתדל למעט בלבישת בגדים המקבלים טומאה, וישתדל ללבוש בגדים סינטטיים, ולא ילבש טלית קטן, ובשו"ת אור לציון (ח"ג עמוד רע"ח) הוסיף שגם יוריד השעון מידו ויוציא הארנק מכיסו, ויגלח שערות ראשו, וכשיסיים תפקידו, ירוץ מיד החוצה בלי לשהות שם אפילו רגע אחד.

האם ראוי לטבול לפני שנוסע לכותל המערבי באוטובוס

יש נוהגין לטבול לפני שנוסעים לכותל המערבי, משום שהאוטובוס עובר במזרח (דרום) של הר הבית סמוך אחרי שער הרחמים) תוך ת"ק אמה של הר הבית (מהכותל המערבי של הר הבית למזרחו של הר הבית, ומסתיימות הת"ק אמה באמצע הכביש לפי שיעור האמה לשיטת מרן החזו"א זצ"ל) שזהו מחנה לוייה.

בספר מועדים לשמחה (הג"ר ישע"י שכת"ר שליט"א סי' קע"א) העיר דלפמש"כ מרן זצ"ל באבי עזרי (ה'ל' טומאת אוכלין פט"ז ה"י) דכמו שמברכין על השחיטה שמתרת באכילה (אפילו אם שוחט לגוי כמבואר בחכמת אדם כלל ה' ס"ו), כמו"כ היה ראוי לברך על טבילה המטהרתו ליכנס למחנה לוי גם כשאינו רוצה ליכנס שם, וא"כ בנד"ד שבאמת נכנס לשם, צ"ע למה לא נהגו גם לברך על הטבילה.

ותי' דאפשר יש לסמוך על האחרונים שהסבירו שאין בע"ק נשלח חוץ לשני מחנות לשיטת הרמב"ם וכנ"ל, א"נ הנוסע באוטובוס לא שמיה דרך ביאה כמבואר ברמב"ם (ה'ל' ביאת המקדש פ"ג ה"י"ט) לגבי מגדל הפורח באויר, ומרן החזו"א זצ"ל (אהע"ז סי' קמ"ד סק"ה) כ' דפורח באויר לאו דווקא, אלא ה"ה בנגרר על הארץ, וכיון שהוא רק מדרבנן, ואמצע הכביש הוא ספק שמא נכנס לתוך ת"ק אמה (והדבר תלוי אם האוטובוס נוסע בימין או בשמאל הכביש, וגם אם מודדין אמות מצומצמות או מרווחות, ע' מ"ב סי' תרל"ג סק"ב ובשעה"צ שם), ממילא יש להקל מדין ספק דרבנן, ומה"ט יש מחמירין לשבת בצד שמאל של האוטובוס שהוא יותר רחוק מהר הבית, ואפילו אם טבל, מ"מ שמא היה זב פעם אחת בחייו.

אבל אם נחוש לחומרא זו, צ"ע טובא לגבי נשים, שלא שמענו שנמנעות מלנסוע לכותל המערבי מחשש שקדושת הר הבית היא עד אמצע הכביש, וע"ש שכתב דכל החשש הוא רק אם מודדין האמה לפי 60 ס"מ, אבל באמת שיעור האמה לפי מרן החזו"א זצ"ל הוא רק 58 ס"מ (וליתר דיוק 57.6 ס"מ), ולפי חשבון זה כל רוחב הכביש הוא מחוץ לת"ק אמה ואין בה קדושת הר הבית ודפח"ח.

מחלוקת הפוסקים אם הכותל המערבי הוא חומת העזרה או חומת הר הבית

נחלקו גדולי הפוסקים אם הכותל המערבי היום הוא חומת העזרה או חומת הר הבית, ונ"מ טובא, משום שאם הוא חומת העזרה, הרי כל טמא צריך להתרחק ממנו כמרחק בין חומת הר הבית לחומת העזרה, ולא ידוע לנו בדיוק מה המרחק.

בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרצ"א) כ' שהכותל המערבי הוא כותל העזרה, וכן נקט החכמת אדם (שערי צדק פ"א סי"ח) שכתב וז"ל צריך לזוהר מאוד שלא יכנס במקום המקדש שכולנו טמאי מתים, והנכנס בטומאה חייב כרת, דאפילו למאן דאמר קדושת הארץ בטלה, אבל קדושת המקדש לא בטלה, ולכן כשהולך למקום המקדש צריך שיהיה לו הר הבית במזרח, והוא יעמוד במערב, פנים למזרח דהיינו למקדש, כי הכותל מערבי הנשאר, רוצה לומר כותל העזרה שהיתה לאחר קודש הקדשים י"א אמה, ולכן מותר לילך סמוך לה, אבל ממזרח הר הבית למערב אסור עכ"ל. ובאג"מ (או"ח ח"ב סוסי' קי"ג) הביא שמרן הגרי"ז זצ"ל לא הלך לכותל המערבי, והסביר דאולי טעמו הוא משום חשש טומאה על הצד שהוא חומת העזרה, אבל סיים שם "ואני תמה, כי מקום שמתפללין שם הוא ודאי קבלה מדורות רבותינו הראשונים שמותר לילך לשם, ואיך שייך לחלוק עליהם".

אבל רוב מנין ורוב בנין של הפוסקים כתבו שהכותל המערבי הוא חומת הר הבית, ומרן הקה"י זצ"ל אמר שהיום שחפרו וגילו המשך הכותל, נתברר בוודאות שהכותל הוא של הר הבית ולא של העזרה, משום שהכותל היום נמשך כמה מאות אמות, וממילא מוכח שזה של הר הבית, ולא כמש"כ החכמ"א בספרו שערי צדק (ארחות רבינו ח"א עמוד שכ"ב, וח"ב עמוד קנ"ב), וכן הביא בשו"ת ציץ אליעזר (ח"י סי' א' ס"ק ס"א) מהספר עבודה תמה (להג"ר חיים נאטאנזאהן זצ"ל נדפס באלטונא שנת תרל"ב) שכתב שהיו פה אנשים נאמנים ונכבדים ות"ח מירושלים עיה"ק תובב"א, ובתוכם ה"י מופלג גדול בתורה, ודברתי עמם אודות הכותל המערבי, וכולם פה אחד ענו ואמרו שאין להם שום ספק כעת, והוא מוסכם אצל כולם בין ספרדים בין אשכנזים, שהכותל המערבי אינו לא מן ההיכל, ולא מן העזרה, רק מהר הבית, וע"ע בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' ת"נ – תנ"א), ומרן החזו"א זצ"ל אמר שכבר הוכיח הפאת השלחן (סי' ג' ס"י"ב) שהכותל המערבי הוא מהר הבית ולא מהעזרה (מעשה איש ח"א עמוד מ"א), וע"ע בסוגי' זו בדעת תורה למהרש"ם (סי' תקס"א ס"ב) ובשו"ת משנה הלכות (חט"ו סי' ל"ג).

והנה מסופר על מרן הגרי"ל דיסקין זצ"ל שלא הלך לכותל המערבי, ואמנם י"א שנמנע משום שחשש שהוא חומת העזרה ואסור ליכנס להר הבית, אבל זקני ירושלים מעידים שאמר פעם שאינו יכול לילך, שמא מרוב צער עלול הוא להתעלף (שו"ת תשובות והנהגות ח"א סוסי' של"א).

להתקרב ממש סמוך לכותל המערבי כדי להתפלל שם

יש להסתפק אם מותר להתקרב ממש סמוך לכותל המערבי כדי להתפלל. בשו"ת בית רידב"ז (סי' ל"ח) היקל בזה והתיר להתקרב ממש סמוך לכותל המערבי, ואע"ג דס"ל שהוא כותל העזרה, מ"מ אחרי שהוכיח שגגין ועליות לא נתקדשו, א"כ בנד"ד כיון שידוע שבימים הללו בזה"ז נשלך עפר וצרורות ואשפות על כל ירושלים וכן על מקום מקדשנו, עד שנשתנה כל שטח האדמה, דהרי בהיות ירושלים על תילה, מי שהלך מירושלים לבהמ"ק הלך בשיפוע מלמטה למעלה כדכתיב "וקמת ועלית", ועכשיו בעוה"ר משפע ויורד מלמעלה למטה, וידוע כשחופרין בקרקע נמצא כמה פעמים בתים מלמטה, וכיון שעפר הנשלך שם הקב"ה עתיד לפנותו שיבנה ביתו בקרוב, א"כ אינו בטל לקרקע, ובפרט דכיון שהנכרים השליכו העפר והזבל אינו בטל כי אין אדם מבטל דבר שאינו שלו, וא"כ אינו בטל להקרקע ואינו נחשב אדמת ירושלים או אדמת העזרה שנתקדש בקדושת ב"ד משלמה ועזרא וסנהדרין, אלא הוא מכסה אדמת הקודש, והעומדים שם אינם עומדים באויר שכנגד הקרקע, ולכן מותר לילך שם בזה"ז, אבל על ההר הקודש גופיה שעל הכותל למעלה, אין ספק כלל שאסור להכנס, ולשיטת הרמב"ם חייב כרת, משום דשם מקום ההיכל, ומבואר בפסחים (פ"ו) שנתקדשו עליותיו.

אמנם בלפלגות ראובן (ח"ו מיד אחרי ההקדמה בד"ה ונתחיל) תמה עליו, דהרי בפסחים שם מבואר דרק עליית ההיכל נתקדש ולא הגג, ולפ"ז גם מעל ההיכל יהיה מותר ליכנס, אבל למעשה חולק על עיקר דברי הרידב"ז, דאפילו אם הקב"ה עתיד לפנות העפר נמי לא מהני, דדווקא גגין ועליות דהוי אהל ומפסיק אמרינן דלא נתקדש, אבל כשמונח על הקרקע ואין כאן אהל מפסיק אינו אלא חציצה, והיתכן לומר שאם יניחו מרבדים של משי על קרקע ירושלים, באופן שבודאי אין דעתם לבטלם שם, האם יהיה אסור לאכול קדשים קלים שם.

עוד העירו על הרידב"ז (שו"ת אבן ישראל ח"ג בביאורו על הרמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו סוף ה"ז, ובקובץ הערות ממרן הגריש"א זצ"ל עה"ת בפי' ויצא) ממש"כ הראב"ד בתמיד (ל"א): דגם למ"ד שגגין ועליות לא נתקדשו, היינו רק אותן שהיו בשעה שנתקדשה והפסיקו הגגין את האויר, וממילא לא נתקדש האויר שמעליהם, אבל מה שבנו אחר הקידוש, כיון שהאויר כבר נתקדש עד לרקיע, יש בו קדושה ע"ש, אבל למעשה, מאחר שרוב מנין ורוב בנין של הפוסקים ס"ל שהכותל המערבי הוא הכותל של הר הבית, אין מקום לחוש, וממילא מותר להתקרב ממש סמוך לכותל המערבי כדי להתפלל.

אמנם יש שטענו דכיון שכל שורה מאבני הכותל בולטת מהשורה שמעליה כלפי מערב כשיעור אגודל, כיון שיש י"א שורות של אבנים מתחת לרחבת הכותל, א"כ המתקרב לכותל עומד באויר האבנים שתחתיו והוי כביאה במקצת, ולפ"ז צריך להתרחק י"א אגודלים מהכותל המערבי (שו"ת אבן ישראל ח"ג בביאורו על הרמב"ם הל' בית הבחירה פ"ו סוף ה"ז), ובשו"ת תשובות והנהגות (ח"ד סי' קל"ב וח"ה סי' קס"ד) הביא שגם האדר"ת זצ"ל התרחק מהכותל כשתי אמות. אבל למעשה המנהג להתקרב ממש עד הכותל המערבי (עי' שו"ת תפארת צבי לר' צדוק הכהן זצ"ל ח"ב סי' כ"ז סק"י"א), וכן פסק מרן החזו"א זצ"ל, הגם שהוא בעצמו לא התקרב ועמד במרחק י"א אמות מהכותל המערבי (ארחות רבינו ח"א עמוד שי"ט ושכ"א, וח"ב עמוד קמ"ט וקנ"א).

נגיעה בכותל המערבי כשהוא טמא

יש להסתפק אם יש איסור לנגוע בכותל המערבי למי שטומאה יוצא מגופו. בספר משכנות לאביר יעקב (ח"ב פ"א סי"ח) כ' שאסור, והביא ראיי' ממש"כ הרמב"ם (הל' ביאת המקדש פ"ג הי"א) וז"ל ומנין שאינו עובר א"כ נכנס אבל אם נגע בעזרה מאחוריה פטור, ת"ל ביולדת "ואל המקדש לא תבוא"

עכ"ל, והכי מבואר גם בספר המצוות להרמב"ם (ל"ת ע"ז) וספר החינוך (מצוה שפ"ט), הרי מדויק מדבריהם דאמנם אין חיוב כרת, אבל בכל זאת יש איסור בדבר.

אבל יש חולקים על כל ראיותיו (ע' בעיר הקודש והמקדש ח"ד עמוד נ"ה) והביאו שמונה ראיות שהאיסור נגיעה הוא רק בקודש, אבל לגבי המקדש, כל האיסור הוא רק ביאה בו בטומאה ולא הנגיעה בו.

האם מותר לכתחילה לנשק את הכותל המערבי

יש נוהגים לנשק את אבני הכותל המערבי תיכף כשבאים לשם, וכמו"כ כשנפרדים משם אחרי התפילות ותחינות, וע' בהר הקודש (עמוד רע"ג הערה ר"א) שהביא מקור לכך מהזהר חדש (דף ע').

יש לציין מעשה שהיה באחד מהפעמים שמרן הקה"י זצ"ל הגיע לכותל המערבי, ולא נשקו כשהגיע, אבל כשעזב אחרי שהתפלל, נשקו מבלי לנגוע בו בידיו (ארחות רבינו ח"ב עמוד קנ"ג), אבל מביאים שנכדו סיפר שאח"כ התחרט על מה שנתן נשיקה לכותל, משום שחשש שמא אחרים ילמדו ממנו לעשות כן גם כשלא טבלו (הובא בקונטרס ימי הפורים להג"ר ישע"י שכטר שליט"א עמוד צ"א).

הכנסת אצבעותיו בחורים שבכותל המערבי

בשו"ת אבני נזר (יו"ד סי' ת"נ – סי' תנ"ב) דן אם מותר להכניס אצבעותיו לנקבים בכותל המערבי דהרי אסור לבעל קרי ליכנס להר הבית, והתיר הדבר בצירוף כמה וכמה סניפים, דשם עובי חומת הר הבית לא נתקדש כיון שהוא עומד מחוץ לת"ק אמה על ת"ק אמה, ועוד דן האם רק רצפת הר הבית נתקדשה או שמא נתקדשה עד התהום כמו העזרה, ועוד הסתפק אם הדין דביאה במקצת שמה ביאה הוא גם בהר הבית, ועוד אם הא דשהה בעזרה כשיעור השתחויה חייב, האם דין זה הוא גם בביאה במקצת, ונחלקו גדולי הפוסקים בכל הני ספיקות.

אבל במשכנות לאביר יעקב הביא שמרן הגר"ל דיסקין זצ"ל והאדר"ת זצ"ל והאמרי בינה זצ"ל אסרו להכניס האצבעות לכותל המערבי משום דביאה במקצת שמיה ביאה (ע' מועדים וזמנים ח"ה סי' ש"ג, אבל הוסיף בשו"ת תשובות והנהגות ח"ד סי' קל"ב דכל החשש הוא רק אם הוא בע"ק, אבל אם טבל – פי' במקוה הכשרה לנשים וכנ"ל – לית לן בה), וע"ע בעיר הקודש והמקדש (ח"ד עמוד נ) שג"כ דן בשאלה זו, ואע"פ שמצדד להקל, מ"מ סיים שאם נראה לו שנטמא בזיבה צריך ליזהר שלא להכניס אצבעותיו בחורי הכותל א"כ ספר ז"נ וטבל במים חיים (כגון במעיין הגיחון בירושלים, הנקרא מקוה ר' ישמעאל כה"ג בפי ההמון).

מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א כ' בדרך חכמה (על ה'ל' בית הבחירה פ"ו צה"ל סק"א) דכיון ששמע ממרן החזו"א זצ"ל שהכותל המערבי הוא כותל הר הבית, ממילא י"ל דמותר להכניס היד בעובי הכותל אע"פ שאנחנו טמאים, אבל העיד שמרן החזו"א זצ"ל אמר שצריך ליזהר שלא להכניס את היד תוך עובי הכותל, ונשאר בצ"ע בטעמו של מרן החזו"א זצ"ל. אבל מרן הקה"י זצ"ל אמר שאם טבל באותו יום, א"כ הוי טבוי"י של בע"ק שמותר להכנס להר הבית וממילא מותר להכניס אצבעותיו, ופעם אחרת אמר שיטבול יום קודם כדי שגם יהיה הערב שמש (ארחות רבינו ח"א עמוד שכ"א), ואפשר החמיר כן לפי השיטות שהכותל המערבי הוא חומת העזרה, דהרי המל"מ (ה'ל' ביאת מקדש פ"ג ה"ג) מסתפק אם בע"ק שהוא טבוי"י יכול להכנס לעזרה. מרן הגרשז"א זצ"ל העיד שלא ראה מלפנים שהיו נזהרים בזה (הליכות שלמה על תפלה פ"ו ארחות הלכה מ"א), וכן הובא בשם מרן הגר"ש זצ"ל (הערות על יומא ל:).

הנהגת נשים שאינן טהורות אצל הכותל המערבי

כ' ברמ"א (או"ח סי' פ"ח ס"א) יש שכתבו שאין לאשה נדה בימי ראייתה ליכנס לבית הכנסת.....ויש אומרים שמותרת בכל, וכן עיקר, אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה, ובימי ליבון נהגו היתר, אבל המ"ב (סק"ז) כ' דבמדינותינו נהגו היתר לעולם. לפ"ז לכאורה יש להתיר לנשים שאינן טהורות להתפלל על יד הכותל המערבי.

אבל כמה אחרוני זמנינו כ' דכיון שקדושת הכותל המערבי והרחבה שלפניה נתקדשה לתפילה ותחנונים מדורי דורות, ודאי קדושתה גדולה מקדושת ביהכ"ס, וא"כ אפילו אם המ"ב כ' שהמנהג

להקל בביהכניס, מ"מ בכותל המערבי ראוי שנשים נדות בימי ראייתן לא ילכו אפילו ברחבה שלפני הכותל המערבי (עי' משנת ר' עקיבא ס"י י"ב, ושו"ת צ"ץ אליעזר ח"י במילואים עמוד רנ"א, ושו"ת משנה הלכות חט"ו ס"י ל"ג, ואום אני חומה ח"א עמוד רי"ח, ושו"ת שבט הקהתי ח"ג ס"י מ"ז), ומ"מ יש מקילין בימי ליבון, או כשיש צורך כגון שרוצות להתפלל בעת צרה, כיון שבמקום הזה התפילה מתקבלת להוציאה מצרתה, ומ"מ צריכה להקפיד שלא לנגוע באבני הכותל.

וע"ע בשו"ת משנה הלכות שם, דאם בעל קרי צריך לזהר שלא לבא לכותל המערבי בלי טבילה, א"כ כל אשה גם כשאינה נדה, הרי נעשית בע"ק אם שימשה אחרי שטבלה, וגם היא תצטרך לטבול לפני שתלך להתפלל אצל הכותל, והתפלא שלא ראה מי שהעיר ע"ז.

האם מותר להשען על הכותל המערבי בתחנון או להניח סידור בין פרצות הכותל

בהר הקודש (על הפאת השלחן – סוף עמוד ער"ב בפנים מאירות) הביא שנחלקו הפוסקים אם מותר להשען על הכותל המערבי, או לסמוך עליו הראש והידיים בשעת נפילת אפים, וכן להניח סידור או תהלים בתוך פרצות הכותל, וע"ע בשו"ת משנה הלכות (ח"ד ס"י רפ"ב) שדן בשאלה זו ולא רצה להכריע, וכי דעבד כמר עבד ודעבד כמר עבד, אבל כ' שהוא בעצמו היה נזהר אפילו מנגיעה כיון שאנחנו טמאי מתים, וסחור סחור אמרינן לנזירא.

לעמוד כשגבו פונה להכותל המערבי

בשו"ת הרדב"ז (ח"ב ס"י תרמ"ח) נשאל אודות מי שאנסוהו ליכנס למקום המקדש לעשות איזו מלאכה, והגיע זמן תפלה ונמצא עומד בין הכותל המערבי ובית קודש הקדשים, לאיזה צד יהפוך פניו, משום שאמרו חז"ל לא זזה השכינה מכותל המערבי, ואילו במקום בית קודש הקדשים אין שם שכינה. מתוך תשובתו שם מוכח שאסור לעמוד באופן שגבו פונה כלפי הכותל המערבי, ומ"מ לצורך תפלה כדי שיתפלל בכוון של הקודש הקדשים שרי.

לפי דבריו צריך לזהר שלא יעמוד ואחוריו לכותל המערבי, אא"כ הוא לצורך תפלה, כגון בקבלת שבת בפזמון "בואי בשלום".

ליהנות מצל הכותל המערבי

אין איסור ליהנות מאבני הכותל המערבי בזמן התפלה כשרוצה לעמוד בצלו כדי להתגונן מפני החמה, גם לפי השיטות שנוהג בו קדושת הר הבית (עיר הקודש והמקדש ח"ד פ"ח), דהרי שנינו בפסחים (כ"ו). אמרו עליו על ריב"ז שהיה יושב ודורש בצלו של היכל, ואמר רבא שאני היכל דלתוכו עשוי (פרש"י והוי צל אחורי הכותל שלא כדרך הנאתו), ולפ"ז כש"כ בכותל המערבי הנעשה לתמיכת ההר, ולא נעשה לצל כל עיקר, שבודאי הנאה מצלו נחשב שלא כדרך, וע"ש עוד אריכות בזה.

איסור נתיצת אבני הכותל המערבי

אסור לנתוץ אפילו כלשהו מאבני הכותל המערבי מדכתיב (פ' ראה י"ב ד') "לא תעשון כן לה' אלוהיכם" (עיר הקודש והמקדש ח"ד פ"ט, וכה"ח סוסי' קנ"א), וע"ע באג"מ (יו"ד ח"ד ס"י ס"ג) שנשאל אם יש איסור מעילה באבן שנלקח מהכותל המערבי, או שמא האבנים נתחללו מקדושתן מדין "בואו פריצים וחללוה", וכי שם דפשוט שעל הכותל המערבי שדרשו מקראי שאינו חרב לעולם, וגם הוא בשבועה, לא נעשה כותל זה ברשות הפריצים ולא נתחלל בביאתן (שם סק"ב). עוד הוסיף (שם סק"ג) דבנוסף לאיסור מעילה, יש גם איסור חמור של "לא תעשון כן" שהוא לאו למי שנתוץ אבן מן ההיכל ומן המזבח ומן העזרות, ודבר ברור הוא דהיינו גם מעזרות דהר הבית ע"ש.

עוד יש להוסיף שבשו"ת בית יצחק (או"ח ס"י כ"ז סק"א) כ' דכל ההיתר של "ובאו פריצים וחללוה" היינו רק בשעה שהוא בידיהם, אבל תיכף כשהלכו הפריצים, חזר קדושתו למקומו.

מאידך גיסא בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תקצ"ו באמצע התשובה) כ' אהא דשנינו בע"ז (נ"ב:) וז"ל קרא אשכחו ודרוש "ובאו בה פריצים וחיללוה", מכיון שנכנסו עכו"ם להיכל, יצאו כליו לחולין.....ופשיטא דמותר לנתצו שהרי לא נשאר קדושה עכ"ל, והכי מבואר גם בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רס"ד ד"ה ואמרת) דאחרי שבאו פריצים וחיללוה, לא היה בו איסור נתיצה (וע"ע אריכות בזה בהר הקודש על הפאת השלחן פ"ג סי"ב), אבל בליקוטי הערות על החת"ס הביאו דבשו"ת מחנה חיים (מהדו"ק סוסי' כ"ד) התפלא על מרן החת"ס זצ"ל, דדווקא במטלטלין נעשה חילול, אבל לא במחובר לקרקע ואכמ"ל.

דרך תשובה למי שלקח אבן קטן מהכותל המערבי

מעשה שהיה בנכרי עשיר מחו"ל שביקש מיהודי תושב א"י שינסר לו אבן קטנה מאבני הכותל המערבי כדי להניחה מתחת מראשותי אשתו החולה, ואכן עשה כן, וכשנתנוה מתחת לראשה של החולנית היא מתה, וכשנודע הדבר ליהודי נתמלא פחד משום שהבין שהוא עונש מן השמים, וכיון שחשש לחייו, בא לשאול מה תקנתו. מרן הגריש"א זצ"ל השיב שחייב לדאוג להחזיר את האבן לא"י ולהדביקה באותו מקום שניטלה משם. עוד הוסיף דלכפר על חטאו ששלח ידו אל הקודש לפגום את אבן הכותל המערבי, יכתוב ס"ת ויתננה למקום שאין שם ס"ת מהודר, כי אין לנו עתה שיור אלא התורה הזאת (הובא בעלינו לשבח ח"ה עמוד תרצ"א).

מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א האריך בשאלה זו במקום אחר, והסביר שבנתיצת האבן מהכותל המערבי, עבר על ג' עבירות. א. האיסור של "לא תעשון כן לה' אלוהיכם" כמבואר ברמ"א (או"ח סי' קנ"ב) שאסור לסתור דבר מביהכנ"ס משום שגם הוא מקדש מעט. ב. איסור גזילה, דהרי חומות העזרה והר הבית נבנו מכספי שיירי הלשכה כמבואר ברמב"ם (הל' שקלים פ"ד ה"ח), והכותל המערבי הוא מחומת הר הבית והם כספי ציבור השייכות לעם ישראל, ואמנם אין מעילה בשיירי הלשכה כמבואר ברמב"ם (הל' מעילה סופ"ו), מ"מ אע"פ שבאו פריצים וחיללוה, מ"מ כעת הוא משמש את הציבור, וכל ישראל שופכים שם לב כמים, ולכן הסתירה אסורה. ג. אסור להתרפאות בדברי תורה כמבואר בשו"ע (יו"ד סי' קע"ט ס"ט), ומסתבר דה"ה שאסור להתרפאות באבני הכותל (וע"ע בחשוקי חמד ביומא ט"ו:).

תלישת עשבים הצומחים על הכותל המערבי

יש להסתפק אם מותר לתלוש עשבים הצומחים על הכותל המערבי, ואת"ל שהדבר אסור, מה הדין במי שתלשם, ומה יעשה בהם.

מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א פסק (חשוקי חמד על מגילה כ"ח.) שאסור לתולשם לפי פרש"י במגילה (כ"ח.) דשנינו התם שאם עלו עשבים בבית הכנסת שחרב, לא יתלשם מפני עגמת נפש, ופרש"י כדי שיהא עגמת נפש לרואיהן ושיזכרו את ימי בנינו, ואת שהיו רגילין להתאסף שם יבקשו רחמים שיחזרו קדמותו, ולפ"ז מאותו טעם אסור לתלוש עשבים מהכותל המערבי.

בכל זאת אם תלשם לא עבר על מעילה, ואע"פ שהכותל המערבי הוא חומת הר הבית שנבנה משיירי הלשכה, הרי מבואר ברמב"ם הנ"ל (הל' מעילה סופ"ו) שאין מעילה בשיירי הלשכה.

קדושת רחבת הכותל המערבי

בשו"ת משנת יוסף (ח"ד סי' ל') כ' דזה ברור שהרחבה התחתונה בה מתפללים בקביעות כמעט כל שעות היום מעת לעת, יש לה קדושת ביהכנ"ס גמורה דכרכין, אבל דן שם אם הרחבה העליונה דינה כרחוב העיר שאין בה קדושה כמבואר במגילה (כ"ו.), דהחכמים ס"ל דאע"ג שמתפללים שם בתעניות ובמעמדות, אין זה אלא עראי ולא קבע ולכן אין בה משום קדושה (עי' שו"ע סי' קנ"ד ס"א), או שמא דינה כחצר ביהכנ"ס שיש בה קדושה מסויימת, או שמא דינה כביהכנ"ס גמור.

והנה כ' שם דמשני טעמים דינה כביהכנ"ס גמור, ראשית כל משום שהרחבה העליונה נבנתה כדי לשמש למקום תפלה לרבבות עמך בית ישראל, אלא שלכל ימות השנה עשו קיר מפריד בכדי לחלק את הרחבה, כדי שהמתפללים יעמדו במקום מוגדר ומוצנע, ועוד משום שהנמיכו את מפלס הרחבה הישנה

וגילו עוד שתי שורות מהאבנים הגדולות של הכותל המערבי, ולא רצו או לא יכלו להנמיך את כל השטח הגדול של הרחבה העליונה, וממילא נוצר הפרש הגובה בין שתי הרחבות, אבל זה ברור שהקיר המפריד ביניהם אינו סוף רחבת הכותל המערבי, אלא שלמטה מתקיימות התפילות התדירות כל ימות השנה בלי הפסק, ולמעלה מתפללים לעתים ידועות כאשר למטה צר מהכיל את כל הקהל, כגון בחג השבועות וימי הסליחות ותשעה באב וברכת כהנים בחוה"מ. עוד הוסיף דכיון שהרחבה העליונה משמשת לביהכנ"ס של רבים לעתים ידועות, הוי כמו ביהכנ"ס דכרכין ששייך לכל באי עולם (עי' מגילה כ"ו. ורמב"ם הל' תפלה פ"א ה"ז), ואין ביכולת שום אדם להורידה מקדושתה זו.

בנוסף לכך גם בשאר ימות השנה מנינים מסויימים משתמשים בחלק מהרחבה העליונה, כגון הגאונים שליט"א לבית בריסק המחמירים ע"ע שלא להתקרב אל הכותל המערבי בזה"ז כשאינם טהורים. עוד הוסיף דלכו"ע דינה של הרחבה העליונה כחצר ביהכנ"ס, ואחרי שהוכיח כל זה, העיר שאין מתנהגים בצניעות כשמתערבים גברים ונשים יחד שם, ונראה דלפי דבריו אם דינה כביהכנ"ס ממש, יש לדון טובא אם מותר לדבר שם שיחת חולין ודברים בטלים (עי' שו"ע סי' קנ"א ס"א) וצ"ע.

כמו"כ פסק המשנת יעב"ץ זצ"ל (הובא בצהר חט"ו עמוד כ"ח) דרחבת הכותל היא חלק ממקום התפלה שעל יד הכותל המערבי אע"פ שמתפללים שם רק באקראי, אבל לגבי המתפללים שם היא מקום תפלה, ולכן פסק דרחבת הכותל המערבי צריכה לשמש רק למקום תפלה ואסור לנהוג שם דרך בזיון, ואין לערוך שם כנסים ועצרות פומביות שאינן מתאימות למקום שיש בו קדושת ביהכנ"ס.

בשו"ת להורות נתן (ח"א סי' ז') הוכיח דאע"פ שרחבת הכותל המערבי אינה מקורה, בכל זאת היא דומה למקדש דהרי גם הר הבית לא היה מקורה כולו (עי' מדות פ"א מ"א בתוי"ט ובתפא"י), ולכן פסק שיש שם קדושת ביהכנ"ס, אבל לא כ' אם הוא רק לגבי הרחבה הסמוכה לכותל המערבי, או גם לרחבה העליונה.

מאידך גיסא במנוחת אמת (פ"ב הערה כ"ד) הביא הג"ר מרדכי גרוס שליט"א, שמרן הגריש"א זצ"ל אמר לו שרחבת הכותל המערבי העליונה אין לה קדושת ביהכנ"ס ולא קדושת חצר ביהכנ"ס כיון שאינה עומדת לכך, שאין מתפללין שם רק כאשר הרחבה הסמוכה לכותל המערבי מלאה כגון בימי הסליחות (ואין זה סתירה למש"כ בקובץ תשובות ח"ג סי' כ' שרחבת הכותל המערבי משמש למקום תפילה להמון בית ישראל, ורבים המה הבאים לשפוך שיח ולהתפלל במקום קדוש זה, ולכן דינו כבית תפילה, ומצוה לכבד המקום כמבואר בשו"ע או"ח סי' קנ"א). אבל יש להוסיף דאפילו אם דינה רק כרחובה של עיר, וממילא אין לה קדושת ביהכנ"ס, מ"מ הבה"ל (סי' קנ"ד ס"א ד"ה רחבה) הביא בשם הריטב"א במגילה (כ"ו). דאין לנהוג בזיון במקום ההוא כיון שהוא מזומן לכך.

הנהגה הראויה ברחבת הכותל המערבי – זהירות מדברים בטלים ומאכילה ושתיה

כ' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ה סי' קס"ד) מאחר ורחבת הכותל המערבי יש לה קדושת ביהכנ"ס כיון שמתפללין שם, ממילא אסור מן הדין לדבר דברי חולין או לאכול ולשתות שם, ולפי דבריו כשיש עליה לתורה של בחור הבר מצוה ליד הכותל המערבי, או לחילופין כשיש יאהרצייט, אין לכבד את האורחים בכיבודים של אכילה ושתיה בכל מקום שנחשב רחבת הכותל המערבי.

להצטלם – כלי זמר – ריקודים על יד הכותל המערבי

לפ"ז גם אינו ראוי לבא שם כדי להצטלם על רקע הכותל המערבי, ומ"מ מותר להצטלם כשעומד על יד הכותל המערבי (מו"ר הגר"י זילברשטיין שליט"א בעלינו לשבח ח"ב עמוד תקע"ז). כמו"כ כיון שבכה"ח (סי' קנ"א סק"ט) כ' דאין לנגן בכלי שיר בביהכנ"ס, ה"ה דיש ליזהר מזה על יד הכותל המערבי.

מרן הגרשז"א זצ"ל נשאל אודות ריקודים שם, והשיב דמן הראוי להמנע דהריהו כמי שמתו מוטל לפניו, אולם אין למחות כלל בהרוקדים, כיון שכך היה נהוג מקדמת דנא (הליכות שלמה על תפלה פ"ו ארחות הלכה סק"מ), וכדאי לשמוע היאך האדמו"ר השפע חיים מצאנז זצוק"ל התבטא הרגשותיו בענין זה. הוא תמה על אלו הבאים לכותל המערבי, ורוקדים ומכרכרים שם ברוב שמחה וצהלה, דלשמחה מה זו

עושה, הרי אוי לנו שכך עלתה בימינו בראותינו כל עיר על תלה בנויה ועיר האלוקים מושפלת עד שאול תחתית, וכולה מלאה בבתי ע"ז ועובדי אלילים, ונכרים מרקדים בהיכלו, הלא כל לבב דווי וכל ראש לחלי, ונחלי דמעה יש לנו לשפוך על כך עד אשר יראה ה' בעני עמנו עתה".

לאיזה כיוון יתפלל כשנמצא על יד הכותל המערבי

כ' בשו"ע (סי' צ"ד ס"א) בקומו להתפלל, אם היה עומד בירושלים, יחזיר פניו למקדש, ויכוון ג"כ לבית קדשי הקדשים, היה עומד אחורי הכפורת (פי' במערבו של בהמ"ק) מחזיר פניו לכפורת. במשנת יוסף (הל' בית הכנסת סי' ה' עמוד כ"ד בהערה) הקשה דלפי הקבלה, קדשי הקדשים שבו אבן השתיה, הוא אשר בנויה עליו הכיפה מסגד עומר, וכ"כ בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרצ"א) וז"ל הדבר ברור שתחת הכיפה שם אבן השתיה בלי ספק..... אשר עליה היה הארון בבית קדשי הקדשים עכ"ל, ולפי"ז העומד מול הכותל המערבי צריך לפנות לאלכסון מזרחית צפונית אם רוצה להתפלל לכיוון קודש הקדשים, אבל מנהגן של ישראל קדושים אינו כן, אלא עומדים ומתפללים ושופכים לבם כמים ישר מול הכותל ממש, והסביר דמנהגן של ישראל תורה היא, כדי שלא לפנות לבית עבודה שלהם, דאם אסור לפנות לזריחת השמש, אע"פ שרק מעטים עובדים ע"ז לשמש, כמו"כ לפנות ישר לבית עבודתם בודאי אינו נכון (ואפילו אם הישמעאלים אינם מוגדרים כעובדי ע"ז, מ"מ בית תיפלתם הוא, ואיך נפנה לשם). עוד הוסיף לימוד זכות, דהעיקר הוא לפנות למקום השראת השכינה, והיא בכותל המערבי גופא כמבואר במדרש (שמות ב' ב') לעולם אין השכינה זזה מכותל המערבי מדכתיב (שיר השירים ב' ט') "הנה זה עומד אחר כתלנו", וע"ע בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' רל"ד ד"ה והנה לכאורה) שכו' וז"ל ולא זזה, ולא תזוז שכינה מכותל מערבי אפילו בחורבנה עכ"ל.

בשו"ת תשובות והנהגות (ח"ג סי' ל"ט) ג"כ דן בשאלה זו, וכי דמה שנתפשט בבית ישראל שהערביים בנו בית תפלות שלהם על מקום קדשי הקדשים ממש, קרוב הדבר שאינו כן, ואבינו שבשמים גלגל להטעותם, שמדמין שאבן שמה היא האבן שתיה, והאמת הוא שאינו כן, ומקום קודש הקדשים אולי לצד דרום יותר במקום פנוי לגמרי ע"ש ראיותיו, והביא אחרים שהוכיחו שהמקום המדויק הוא בין שני התיפלות ממש מול הכותל המערבי שאנחנו מתפללים שם, ולפי"ז אדרבה מקום התפלה הוא שם ואין לנטות לשום צד.

כשפונה ללכת אחרי התפלה לא יצא באופן שפונה גבו אל הכותל המערבי

כ' בשו"ע (סוסי' קל"ב) כשיוצא מבית הכנסת משתחוה ויוצא, והסביר המ"ב (סק"ח) דגם במקדש כשגמרו העבודה משתחוין ויוצאין, והוסיף לעיין במ"א (סק"ו) שכתב דכשיצא מבהכנ"ס לא יצא ואחוריו להיכל אלא יצדד (עי' יומא נ"ב: ורמב"ם הל' בית הבחירה פ"ז ה"ד שכן עשו בגמר העבודה בבהמ"ק, וע"ע בשו"ת משנת יוסף ח"ה סי' ל"ג), ולפי"ז כשפונה ללכת מאצל הכותל המערבי, לא יצא כשאחוריו אל הכותל, אלא יצדד ויצא עד שיגיע לסוף רחבת התפלה שמוגדר כביהכנ"ס.

תפילה ביחידות בכותל המערבי או תפילה בציבור במקום אחר

בשו"ת אז נדברו (ח"א סי' מ"ד) כי דמי שיש לו אפשרות להתפלל תפלה בציבור בביהכנ"ס, או ביחידות בכותל המערבי, אין המעלה של תפלה בכותל המערבי דוחה הלכה מפורשת בשו"ע שיתפלל במנין, אבל למעשה השאלה כמעט לא שייך בימינו, דתמיד יוכל להתפלל במנין בכותל המערבי.

יש לציין שהבה"ל (סי' ק"א ס"ב ד"ה דאתי) הביא בשם הפרישה, שאם אדם אינו יכול לכוון כשמתפלל בציבור בלחש, ילך להתפלל ביחידות בביתו בקול, ולפי"ז אם יאמר שיכול להתפלל יותר בכוונה על יד הכותל המערבי ממה שיתפלל במנין בביהכנ"ס אפשר זה עדיף, אבל זה אינו, דהרי הבה"ל שם סיים בשם הפמ"ג דהאידנא אין לנו להורות היתר זה להתפלל ביחידות כדי לעורר הכוונה, משום ש אחרים אחרים ילמדו ממנו, וא"כ הוא גדול הדור ומפורסם שכל מעשיו הם לשם שמים.